

חשון התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
לדמותו של עשו: כיבוד אב מול שפיכות דמים
 לפרשת תולדות (על פי שיעור של הרב יעקב מדן – ראש ישיבת הר עציון)

שגנב את ברכתו. היה כאן רגע מבחן אמיתי, שבו הציפייה הטבעית מאיש כעשו הייתה להרים את נס שפיכות הדמים שהורגל בה ולרמוס בו את מצות כיבוד האב שהורגל אף בה. למרות זאת - ברגע מבחן זה גברה המצווה על העבירה, וגררה בעקבותיה קיום מהודר של מצות "לא תרצח". כיבוד האב של עשו הביאו להימנעות משפיכות דמים. הוא לא היה מצווה הבאה בעבירה, אלא מצווה המונעת עבירה. ושכרו על כך כפול ומכופל!

9. בראשית-רבה פ"ה, א:

"כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותן"

10. הרב מדן ומסביר:

נתח את נתוני המדרש בדרך אחרת: עשו פרוץ בעריות וחומס נשים מבעליהן כל עוד הוא רווק המשוחרר מכל עול משפחתי. אך בהיותו בן ארבעים הוא נכנס לעול המשפחה, ומני אז הוא בגדר "אשתו משמרתו", לפחות חלקית, שהרי טבעו של עול המשפחה לרסן את הפקרות הניאופים. הוא נכנס לעול זה בשל הזדהותו עם אביו.

11. רש"י:

"על נשיו - הוסיף רשעה על רשתו"

12. הרב מדן:

יש המקבלים את קיום מצות "לא תרצח" רק מכוח הסלידה האינסטינקטיבית המצויה בכל מי שלב אדם וצלם א-לוהים בקרבו, ושוללים מי שמגיע לכך מכוח כבוד ואהבה אמיתיים לאביו. אך לא כל אדם זוכה לכך. לא כל אדם גדל באווירה הומניסטית של בית מדרש רגוע, שכבוד ה' וכבוד האדם הם יסודות בלתי מעורערים בו. דרכים רבות נתנה התורה להגיע בהן אל קיום מצוות. כיבוד אב הוא אחת מדרכים אלו. אילו זכו לכך בני יעקב בעת מבחן - ייתכן שהיתה נמנעת מכירת יוסף. אולי היה נמנע גם חורבן שכם וקיללת שמעון ולוי בעקבותיו. האהבה שאהב יצחק אבינו את עשו ורצונו

1. מלאכי א', ב:

"ואמרתם במה אהבתנו, הלוא אח עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב".

2. בראשית כ"ה, כג:

"ולאם מלאם יאמץ, ורב יעבד צעיר".

3. רש"י ע"פ בראשית-רבה:

הוא עיף - ברציחה כמה דתימא (ירמיהו ד) כי עיפה נפשי להורגים

ויתרוצצו - ע"כ המקרא הזה אומר דורשני שסתם מה היא רציחה זו וכתב אם כן למה זה אנכי, רבותינו דרשוהו ל' ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע"א עשו מפרכס לצאת, ד"א מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות

4. פסיקתא רבתי כ"ג:

"ר' נחוניא בשם ר' תנחום בר יודן - מי איחר כבודו של יעקב בעולם הזה? כבוד גדול שכיבד עשו את אביו... אמר: כדאי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות".

5. בראשית כ"ז, מא:

"יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי".

6. בראשית מ"ד, לא:

"כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי, פן אראה ברע אשר ימצא את אביו".

7. בראשית-רבה ע"ה, ג:

"מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו... לדרכו היה מהלך...".

8. ומסביר הרב מדן:

לא היה רגע בחיי עשו שבו הייתה עלולה מצות כיבוד אב להגיע אצלו לשפל כמו הרגע שנתברר לו שהפסיד את הברכה - את שכר כיבוד האב שכל כך ציפה לו. מצד שני, לא היה לדעתנו רגע שבו הפקרותו ויצר שפיכות הדמים שלו כל כך גאו, כמו בעת בקשת הנקם מיעקב

מאומה", או במושגים שלנו - אף שפתחת ניצרה, אל תלחץ על ההדק. חובש בית המדרש יתעב מן הרגע הראשון את רעיון הכנסת המחסנית לכלי הנשק. לא כן דוד ועשו. שניהם אדמונים. שניהם לוחמים נוקשים ומרי נפש. שניהם מפקדים על גדוד לוחמים החיים על חרבם, הזקוקים למפקד אכזר והחלטי. שניהם מניפים את חרבם על אנשים שהם על גבול הוראת ההיתר להורגם. דוד משיב חרבו על נדנה וזוכה למלכות. עשו מנחית את חרבו על יריבו. הוא מידרדר מכח זה לרציחות שאינן על גבול הוראת ההיתר, ובמקום מלכות הוא 'זוכה' ל'ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבוד'. חוט השערה מבדיל בין חרב של מצוה לחרב של רציחה. אך אוי לו למי שחוצה חוט שערה זה. אך פעם אחת זכה עשו האדמוני להידמות לדוד מלכנו. הלוחם הגבור הפך אז, לרגע אחד, לגיבור אמיתי הכובש את יצרו. לוכד העיר הפך למושל ברוחו. האיש שידו לא זזה מן החרב גילה את סוד בלימתה. לרגע אחד, שב הרוצח ונטל - ובצדק - את איצטלת הלוחם המגן. היה זה בעת שהרים עשו את חרבו על מתחרהו וגונב ברכותיו, בכורתו ועתידו, על יעקב, אך השיב אותה יבשה אל נדנה בשל כבוד אביו. היה זה רגע בו היה ראוי עשו למלכות שאביו רצה לתת לו. עשו זכה במלכות זו בעת שמלך יהודה, יהורם בן יהושפט הבכור, הרג את כל אחיו כדי לזכות במלוכה (דהי"א כ"א). אז פשע אדום והמליכו עליהם מלך. הוא זכה בה שוב בעת שרבו שני בניה של שלומציון - הורקנוס ואריסטובולוס על מלכותם, והיו נכונים להרוג איש את אחיו. או אז עמדה זכותו של עשו, שנמנע מהרג אחיו בנסיבות דומות, לזרעו. אנטיפטר והורדוס ירשו אז את כסא מלכות ישראל - תיבנה ותכונן במהרה בימינו אמנו.

לברכו, הציווי בתורה - "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא", הקנאות שבה שומרת התורה לעשו את נחלתו, ומדרש חז"ל על ראשו של עשו הקבור במערת המכפלה - כל אלו מוכיחים לענ"ד כדברינו.

13. הרב מדן על פי הרב יואל בן נון:

וזוהי בדיוק הסיבה לכך שיצחק אהב את עשו. יצחק העיוור, היושב באהלו ומתייחד עם השכינה, אינו יצחק היחיד המוכר לנו. יצחק היה איש שדה, שנאחז באדמתו בעיקשות, זרע בה ומצא בה מאה שערים. הוא עשה זאת בארץ הנגב בשנת בצורת (רש"י כ"ו, יב)! יצחק היה בעל רכוש רב ועדרים רבים, עד שמלך גרר אמר לו "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד". בשל רכושו והאחזותו העיקשת באדמה, קנה לו יצחק שונאים רבים. בניגוד לאברהם, אופיו המתבודד לא איפשר ליצחק להנהיג צבא של לוחמים בעקבותיו. זוהי הסיבה שיצחק נרדף עד צוארו בבארותיו הראשונים, והוא נאלץ לוותר ולסגת ממקום למקום. יצחק נסוג מגרר, מעשק ומשטנה. משבא לרחובות - לא הציק לו עוד איש. ניתן לתלות זאת בריחוקה של רחובות ממקום יישוב וממרכזה של ארץ פלישתים או בכל סיבה אחרת, אך גם ייתכן שבין הגירוסים של הראשונים להתנחלות ברחובות - גדל עשו והיה לאיש גבור חיל, שקיבץ סביבו גדוד לוחמים, והפלישתים לא העזו להתגרות בו. סביר גם להניח, שאף לאחר שישב יצחק ברחובות שבנגב, הוא היה עלול לסבול מאד מתגרתם של שוסי המדבר - חבר פראים חסרי חוק ומצפון. מסתבר שאף כאן נדרש עשו לעשות נפלאות, ולא להסתפק בציד פסיונים להכנת ארוחותיו של אביו. ברית דמים נכרתה בין יצחק - איש השדה, הקרקע והעבודה הקשה, לבין עשו בנו, ששמר עם גדודו על שדותיו של יצחק, על בארותיו ועל עדריו הרועים במדבר. הייתה זו הברית שבין המגל לבין החרב, בין האיכר לבין השומר. בשל תכונותיו אלה של עשו, רצה יצחק לימים להעניק לו את המלכות, שהרי "אין מעמידין מלך אלא לעשות משפט ומלחמות", ומשלא עלתה בידו - ברך אותו בברכת "ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד". יעקב הוא אדוני הארץ, ועשו וגדודיו יהיו שכירי החרב שיגנו עליה.

14. הרב מדן

אין ספק שרגילותו של הלוחם בחרבו ואי-רגישותו כלפי דם שפוך עשויים להביאו מהר מאוד להנפת חרבו, לשימת היריב על הכוונת, להכנסת מחסנית, לדריכת הנשק ואף לשחרור הנצרה. אך דווקא המודעות והאחריות שצריכה להיות לו בשל היותו אוזח בנשק - היא הצריכה להיות לו הכוח הבולם, האומר לו בשנייה האחרונה - "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו